

Blusos, jų paplitimas ir žala žmogaus sveikatai

Pastaruoju metu Lietuvos spaudoje padažnėjo pranešimų apie blusų išplitimą įvairių vietovių mokyklose, gyvenamosiose patalpose ir kt. Paprastai tokius reiškinius nulemia gamtinės sąlygos bei socialinė ekonominė situacija. Vienose teritorijose problema iškyla į viešumą ir ji vienaip ar kitaip sprendžiama, kitose – nutylima. Visiems žinoma tiesa, kad problema neišsprendžia, jei ji slepiama. Blusos - jau daug tūkstantmečių yra žmogaus palydovai. Tačiau jų agresyvumas žmogaus puolimo atžvilgiu įvairiais istoriniais periodais buvo skirtingas ir tai sąlygojo daug faktorių. Medicinos vadovėliai ir traktatai nurodo Bibliją kaip seniausią šaltinį, kuriame minimi maro (pagrindiniai platintojai -blusos) epidemijos atvejai, bet tik 19 a. pabaigoje buvo atrastas maro sukėlėjas ir išaiškintas šios ligos platintojas. Lietuvoje šie parazitai žinomi nuo seno, bet aktyvus dūsto (DDT) naudojimas 5-6 praėjusio amžiaus dešimtmetyje minimaliai sumažino blusų populiaciją, ypačiai – žmoginės blusos. Per tą laikotarpį užaugo karta, kuri ne tik jų nemačiusi, nepažįsta, bet, gal, ir negirdėjusi apie jas.

Blusos – kraujasiurbiai nariuotakojai, maitinasi žinduolių ir paukščių krauju. Suaugusios blusos yra savo šeimininkų ektoparazitai, bet mažai laiko praleidžia ant šeimininko – tik tiek, kiek reikia pasimaitinti. Maitinimosi trukmė priklauso nuo rūšies ir gali trukti nuo kelių minučių iki kelių valandų.

Pasaulyje žinoma apie 1000 rūšių, Lietuvoje – apie 20. Turi specifinius šeimininkus, tačiau daugelis rūšių lengvai juos gali keisti. *Pulex irritans* - žmoginė blusa, bet gali parazituoti tarp šunų ir kitų gyvūnų. Blusas galima būtų suskirstyti į daug grupių pagal šeimininkus (kurių krauju maitinasi): naminių gyvūnų: kačių, šunų, kanopinių, naminių paukščių; miško graužikų; dykumos gyvūnų; laukinių paukščių ir t.t.

Tai maži 1-5 mm dydžio vabzdžiai, turi tris poras kojų, ilgiausios trečios poros kojos, jų dėka blusa sparčiai šokinėja (šuolis siekia 9 cm į aukštį ir 32 cm į ilgį).

Paprastai blusa sudeda 3-15 kiaušinių, o per visą gyvenimą - 450-500. Kiaušinius sudeda į grindų plyšius, po kilimais, sausose šiukšlėse, dulkėse, skuduruose, pastoviose šunų ir kačių guoliuose ir ant gyvūno kailio. Vystymosi trukmę nuo kiaušinio iki suaugusio vabzdžio nulemia išoriniai faktoriai – temperatūra ir drėgmė. Optimaliausia vystymosi temperatūra – 18-24°C ir 80-95% drėgmė. Tokiomis sąlygomis visas žmoginės blusos vystymasis trunka 16 d., šuninės – 25d. Esant nepalankioms sąlygoms tai gali nusitęsti iki 200-300 dienų. Iš kiaušinio išsiritą lervutę, kuri maitinasi irstančiomis organinėmis medžiagomis ir suaugusių blusų išmatomis.

Sinantropinės rūšys yra plačiai paplitusios visame pasaulyje. Jos dažniausiai ir sutinkamos žmogaus gyvenamosiose teritorijose. Žmogų puola: *Xenopsylla cheopis* Roth. (žiurkinė blusa), *Pulex irritans* L. (žmoginė blusa), *Ctenocephalides canis canis* Curtis (šuninė blusa), *Ctenocephalides felis Boushe* (katinė blusa). Pastaruoju metu daugelyje šalių dažniausiai sutinkamos *C. felis* – kačių blusos. Paprastai jas gyvenamuosiuose būstuose išplatina katės ir šunys.

Žiurkinė blusa (*Xenopsylla cheopis*) – pagrindinis maro platintojas tropinio klimato juostoje, laivais ir kitomis transporto priemonėmis buvo įvežta į Europos uostus ir miestus.

Šiltakraujų gyvūno kraujas blusoms yra gyvybiškai būtinas, tik pasimaitinusi patelė gali subrandinti kiaušinius, sudėti juos taip užtikrindama būsimą generaciją. Daugybiniai blusų įkandimai alina žmogaus nervų sistemą. Įkandimo vietoje gali atsirasti netaisyklingas, niežtintis, 1 cm diametro paraudimas, kuris išsilaiko 3-4 dienas, kartais išsivysto stiprios alerginės reakcijos. Paprastai sukandžiojamos lengvai prieinamos vietos (kojos, rankos), labai retai – galva.

Blusos yra maro, tuliaremijos, pseudotuberkuliozės, listeriozės, vidurių šiltinės, endeminės žiurkių dėmėtiosios šiltinės, kačių įdrėskimo ligos (*Bartonella henselae*) platintojai.

Kačių blusos yra reikšmingos medicininio ir epidemiologinio požiūriu. Įrodyta, kad jos platina žiurkių šiltinės sukėlėjas *Rickettsia typhi* ir pelių pseudošiltinės *R. felis* riketsijas. Europoje ir JAV iš šios rūšies blusų išskirtas Laimo ligos sukėlėjas *Borrelia burgdorferi* s.l., Marselio karštligės sukėlėjas *Rickettsia conori*. Laboratorinėmis sąlygomis *C. felis* sugebėjo perduoti *Bartonella henselae* – kačių įdrėskimo ligos sukėlėją. Be to, jų įkandimai iššaukia alerginį odos uždegimą.

Pastaraisiais 3-5 metais miestuose vis dažniau sutinkama blusų gyvenamosiose patalpose. Rusų mokslininkai nustatė, kad palyginus su kitomis su žmogaus būstu susijusiomis rūšimis, katinės blusos yra atspariausios dezinfekcijai. Be to, pailgėjo jų aktyvumo periodas – nuo birželio iki spalio mėnesio.

Pagrindinė šių blusų įsikūrimo vieta – gyvenamųjų namų ar tarnybinių patalpų rūšiai bei pirmų aukštų butai, laiptinės. Manoma, kad miesto teritorijoje sutinkamos blusos prisirišusios ne tiek prie tam tikro šeimininko, tiek prie tam tikros vietovės. Rūšiai – pagrindinė vieta miestuose, kurioje sutinkamos blusos ir čia paprastai paplitusios *C. felis*. Jos masiškai dauginasi vasarą, bet būna pagausėjimas rudenį ir žiemą. Gyventojai iš bendro naudojimo vietų gali parsinešti blusas į namus. Taip patekusios į būstą blusos gali pulti naminius gyvūnus, o vėliau ir veistis.

Kaimiškose vietovėse paplitusios įvairių rūšių blusos, įskaitant ir žmoginę. Buvo manoma, kad pastaroji rūšis jau išnykusi Lietuvoje, bet 1998 m. jų gausiai aptikta Biržų rajone.

Šių parazitų paplitimas – netvarkos ir prastos higieninės būklės rodiklis. Pirmiausiai, tai parodo, kad teritorijoje gausu blusų maitintojų: žiurkės, pelės, valkataujančios katės ir kt. Naikinant blusas, būtina reguliuoti ir maitintojų populiaciją.

Efektyviausia blusų naikinimo priemonė – aukšta sanitarinė higieninė gyvenamosios aplinkos kultūra. Nors blusos gali ir ilgai badauti, bet neesant maitintojų (graužikai, valkataujančios katės gyvenamųjų namų rūšiuose), veisimasis sutrinka. Blusoms patekus į gyvenamąsias patalpas, pats prieinamiausias būdas – dulkių siurbliu išsiurbti kilimus, grindų plyšius, o vėliau išplauti karštu vandeniu su muilu (200 gr. kiburai vandens). Jei blusų invazija didelė, naudojami buitiniams reikmėms skirti insekticidai aerozoliuose, kurių galima įsigyti parduotuvėse.

Pastebėjus, kad būstuose laikomi naminiai gyvūnai užsikrėtė blusomis, būtina patarimų kreiptis į veterinarijos gydytojus. Nereikėtų užmiršti, kad tik 10% blusų populiacijos parazituoja gyvūnų kailyje, o kitos 90% yra įsikūrusios išorinėje aplinkoje (kilimuose, gyvūnų guoliuose, grindų plyšiuose ir pan.).

Blusoms įsiveisus rūšiuose, patartina kreiptis į namų bendrijas, kurios gali organizuoti, licencijuotų įmonių atliekamą blusų naikinimą (dezinfekciją).

Blusų išplitimas tam tikrose vietovėse nėra vien tik to būsto gyventojų problema. Reikalinga specialistų konsultacija apie šių parazitų biologiją, elgseną, jų rūšių nustatymą. Naikinimas nėra sudėtingas, tik tam reikalingos lėšos. Todėl siekiant apsaugoti visuomenę nuo blusų invazijos, būtinas įvairių žinybų (savivaldybės, namų bendrijos, socialinės rūpybos institucijos, visuomenės sveikatos centrai apskrityse, mokyklos) bendradarbiavimas.

Parengė:

Užkrečiamųjų ligų profilaktikos ir kontrolės centro
medicinos entomologė Milda Žygutienė